SYSTÉM A STRUKTURA JAKO ZNAK OLOMOUCKÉ FILOSOFIE A JEJÍ VAZBY NA KINANTROPOLOGII

Ivo Jirásek

Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého, Olomouc, Česká republika

Předloženo v březnu 2012

VÝCHODISKA: Pojem „tělesná (pohybová) kultura“ je v odborné literatuře využíván zcela minoritně a přednost je dávana termínu preferovanému v evropském byrokratickém prostoru (míněn je vliv byrokratických struktur na terminologii prostřednictvím politických dokumentů), tj. slovu „sport“.

CÍLE: Příspěvek chce porovnat některé znaky myšlení charakteristické pro systémový pohled na tělesnou/pohybovou kulturu a určité paralely filosofických analýz skladebné filosofie.

METODIKA: Filosofická analýza, kritická analýza pojmů a komparace odlišností jednotlivých přístupů.

VÝSLEDKY: Pro oba myšlenkové koncepty je podstatné systematické a strukturální uspořádání, kvalitativní rozrůzněnost oproti převládajícímu kvantitativnímu pohledu, zájem o člověka a jeho centrální postavení v daném ideovém rozvrhu.

ZÁVĚRY: Shodné znaky kinantropologických témat a filosofických idejí zkoumaných na Univerzitě Palackého lze vnímat – alespoň předběžně a podmíněně – v rovině znaku specifické „olomoucké školy“. Systematičnost a strukturnost pohledu lze vytyčit jako nosné její specifikum i do budoucnosti, např. v souvislosti s fenoménem systemických konstelací.

Klíčová slova: systém, struktura, tělesná kultura, Univerzita Palackého, J. L. Fischer, B. Hodaň, systemické konstelace.

ÚVODNÍ TEMATICKÉ ZAŘAZENÍ

Každého, kdo se byť jen letmo orientuje v kinantropologii¹, dříve či později zarazí zřetelná odlišnost olomoucké Fakulty tělesné kultury (a některých jejích vyučujících) od ostatních tělovýchovných institucí v ČR i ve světě – jistá tvrdohlavost ve využívání termínu „tělesná kultura“ (příp. alternativně „pohybová kultura“) a neochota pragmaticky se přizpůsobit politicky běžně akceptovanému slovu „sport“. Shodný název využívaný pro pojmenování fakulty i fakultního recenzovaného časopisu však nemusí být pouze znakem neústupnosti či donkichotského lpění na zastaralých tradicích, ale může být naopak vnímán i jako pevnost názoru podložená důkladnými obsahovými analýzami.

Je jistě vhodné připomenout, že hlavní zásluhu na volbě tohoto sousloví jakožto specifického znaku olomoucké fakulty má samozřejmě její první děkan. Nikoliv s ohledem na funkční nezbytnost pojmenovat novou složku univerzity, ale s vědomím dlouhodobé koncentrace právě na rozvíjení teoretické deskripce daného kulturního subsystému, což nemá s děkanskou funkcí nic společného (jak se lze přesvědčit např. v publikacích Hodaň, 1975; Hodaň, 1985; Hodaň, 1988). Důležitější než zásluhy jsou však jistě myšlenkové podněty a impulsy, na něž lze navazovat a které lze rozvíjet. Ačkoliv určité detaily je možno vnímat diskutabilně či poněkud odlišně (zejména „přátelský zápas“ mezi argumentačním zdůvodňováním sousloví „tělesná kultura“ versus „pohybová kultura“ je viditelný i v publikačních výstupech ze stejného pracoviště, např. Jirásek, 2005, 112–153; Hodaň, 2009, 58–67), to podstatné, totiž systémový a systematický pohled na kulturu a kultivovaný tělesný pohyb, je hodno důkladnějšího zamyslení. Přiznávám však zároveň, že kráčet po takto vyšlapané cestě předpokládá považovat danou ideu za velmi silnou, protože propagovat ji v ČR i ve světě se neobejde bez určitých – nejenom terminologických – problémů. Přesto je taková aktivita z určitého úhlu pohledu dokonce nezbytná v situaci, kdy např. kolegové z pražské Fakulty tělesné výchovy a sportu, Univerzity Karlovy, na dřívější teoretické reflexe nejenom své univerzity (např. Hohler, 1977; Choutka et al., 1972; Merhautová & Joachimsthaler, 1979; Mlateček, 1975; Šprynar, 1978; Šprynar, Stráňai et al., 1985) vůbec nenavazují, danému termínu se takřka štitivě vyhýbají a spokojují se s obsahově mnohovýznamovým a méně přesným, byť většinově akceptovaným termínem sport. Přitom by se mohlo zdát, že dřívější ideologický argument (pramenící ze značné ideologické nasycenosti či dokonce předpojatosti mnoha těchto textů) už nemusí být brán v úvahu a že je možné se koncentrovat na ryze

¹ První část tohoto příspěvku je – s drobnými úpravami – převzata z nerecenzovaného textu Jirásek, I. (2011). Systémovost (systematičnost) jako znak olomoucké školy. *Tělesná kultura*, 34(S1), 183–185.

obsahovou a ideovou (nikoliv ideologickou) rovinu pojmu. Jistým způsobem něco takového dokládá např. Oates-Indruchová (2002), když hodlá sice poukázat na historicky danou ideologickou podbarvenost termínu na jedné straně, na druhé jej pak chce nabídnout jako možný soudobý impuls pro feministickou filosofii a genderově bezpříznakovou teorii. Pomíjím zcela stranou, že se jedná o naprosto nedostatečnou myšlenkovou práci (zcela voluntaristický výběr literatury stírající diskursy a nerozlišující mezi teorií tělesné kultury, antropomotorikou, biomechanikou či historií tělesné výchovy, a současně se omezující na jedinou relevantní publikaci a nevnímající širší ideové zázemí, včetně naprosté neznalosti olomoucké produkce). Spíše bych rád zdůraznil, že je v dnešní době skutečně možné na termín nahlédnout neideologicky, vnímat jeho ideovou podnětnost a obsahovou adekvátnost.

Dlužno však podotknout, že systémovost a systematičnost úvah není charakteristikou pouze prvního děkana olomoucké Fakulty tělesné kultury, ale je typická rovněž pro myslitele, který se mj. stal prvním rektorem obnovené Univerzity Palackého v Olomouci. Tak se mohou texty prvního rektora a prvního děkana stát impulsem pro určitou inspiraci ke hledání shodných znaků systémového myšlení jako určitého specifika „olomoucké školy“. Témata i způsoby myšlení jsou pochopitelně u obou osobností zcela odlišné, nedá se uvažovat ani o vzdálené návaznosti (B. Hodaň – pokud vím – nikde ani necítuje J. L. Fischera). Nicméně i přes odlišnost času, témat, způsobů uvažování i psaní, různorodost životních osudů a proměn společenských však přesto můžeme nalézt jednu obdobu – zájem o strukturu a systém, o uspořádávání a kategorizaci, o vnímání světa v souvislostech a řádu.

Strukturovaný kosmos Josefa Ludvíka Fischera

Začneme tuto část příspěvku osobní výpovědí tehdy 27letého adepta filosofického myšlení, jak ji formuloval v práci *Filosofie, její podstata a problémy* v roce 1921: „Kdybych byl otázan, čím filosofie je *mně*, odpověděl bych – právě filosofií, láskou k moudrosti, a opakoval Platonovu báj o filosofickém Erotu, velké touze věčně neklidných srdcí, v náběžích stále stupňovaných a stále zmocňovaných hledících vstřebat v sebe tajemství života. Řekl bych, že filosofie je vášní, nejmučivější a nejpožehnanější, hledáním, bez únavy a bez oddechu, úpornou dobyvatelkou zrádného kamene jistoty, nikdy pevného dost, aby nedovolil dobývání nových. A filosof, že je šťastným dárcem nabytých pokladů, majákem jasně svítícím do moře kolísání a zmatků, zvěstovatelem krásy a velikosti života, živým chvalozpěvem všeho, co roste a chce růst, bdělým opatrovníkem, aby růst byl zdárný a dobrý, prorokem a vládcem a pracovníkem nejskromnějším“ (Fischer, 2007, 158). S tímto elánem a odhodláním se J. L. Fischer pokusil vzepřít kul-

turní orientaci mechanické, kterou vnímal jako soudobý evropský stav, a hodlal vybudovat kulturní orientaci strukturální, skladebnou, jež by se měla projevovat ve filosofii, vědě i společenském uspořádání.

Idea vnímání světa (či jeho součástí – včetně tělesné kultury) v uspořádaných strukturách není pochopitelně mimořádně aktuální novum. Strukturalismus, tedy způsob uvažování vnímající pojem struktury (stavby, složení) za svoji základní kategorii, stojí na přesvědčení, že celek není pouhým součtem svých částí, ale vytváří novou kvalitu bytí. Proto také klade důraz na kvalitativní, spíše než na kvantitativní, stránku poznání a kromě samotných prvků si všímá i jejich vazeb, vztahů, funkcí (někdy může být takový typ myšlení označován i jako holismus, funkcionalismus či – jako právě u J. L. Fischera – skladebná filosofie). „Na rozdíl od systému, který chápe jako pouhé relační schéma, je mu struktura vždy sice také pojmem relačním, ale nadto – a to je podstatné – je v něm vyjádřen reálný substrát (Fischerovou terminologií – každá struktura je principiálně zatížena konkrétností). (...) Strukturní identita nemůže znamenat nic jiného než funkcionální korelaci“ (Valenta, 1990, 36). V tom také může být, chceme-li, i určitý diferenciativní znak mezi myšlením Fischerovým a Hodaňovým – zatímco první z nich nepovažuje systém za dostatečně nosný, neboť je svým způsobem prázdný, musí být naplněn reálností struktury, druhý se pak soustředí právě na systém a systémovost uspořádání, bez lpění na ontologických odlišnostech jeho prvků (tedy bez zdůrazňování odlišného způsobu bytí např. tělesného cvičení a biomechanického poznatku o tomto cvičení – obojí spadá mezi prvky vytvářející systém tělesné kultury).

Kritika kvantitativně pojaté vědy, tedy kartesianismu i pozitivismu, vyústila v rehabilitaci kvality (a osobnosti člověka). Snad i proto nemusí překvapovat, že skladebná filosofie se hlásí k empirismu, tedy ke kriticky očištěné zkušenosti, ale zároveň k metafyzice. Výslovné svědectví o tom podává publikace *Soustava skladebné filosofie na podkladě zkušenosti*, z jejíhož velkorysého rozvrhu nakonec vyšel v roce 1931 pouze první díl (dedikovaný „F. Krejčímu z úcty i v nesouhlasu“): „Skladebná filosofie, jsouc si vědoma této metafyzické podstaty všeho poznání, přijímá ji, více ještě – je vědomě metafyzická, jen toho pilně dbajíc, aby každý metafyzický její soud obstál před přísnými podmínkami žádanými teoretickou i zkušenostní, tj. faktickou kontrolou. Nebo také jinak – její metafyzičnost sahá tak daleko, kam až smí se odvážit, aby nepřestala být empirickou“ (Fischer, 2007, 569). Skladebná filosofie je tak kvalitativním realismem při řešení problému reality, funkcionálním objektivismem při řešení problémů logických a funkcionálním racionalismem v intelektuální činnosti v individuálním a sociálním dění (tamtéž, 573).

Zrekapitulujme si základní teze tohoto myšlení zejména na obrysu Fischerovy studie *Kvalitativní kosmos*, která byla formulována v roce 1965 (a vyšla tiskem o dva roky později). Mechanismus moderní přírodovědy stojí na předpokladu měřitelné, kvantifikované skutečnosti. Matematizace reality je tak axiomem tradičního přírodně vědeckého poznání. „Tak výchozí předpoklad, že skutečnost je výlučně rozlehlou, tedy kvantitativní rozrůzněností, zalehl těmito svými důsledky všechny lidské horizonty, odsoudiv je k stejné bezsmyslnosti, včetně bezsmyslnosti lidské existence, spolu se vydáváje – a jsa přijímán – jako poslední slovo vědy. (...) Nuže, tomuto kulturnímu prototypu jsem vyhlásil boj po všech jeho stránkách, a to pod bojovým heslem, které se zároveň stalo ústředním předpokladem mého systému. V původní své formě znělo – *skutečnost je kvalitativní rozrůzněností*“ (Fischer, 1968, 87 a 88). Představa, že skutečnost je dynamicky strukturována, že realita je uspořádána v řád a skladbu, u něho vedla i ke společenské kritice a ke snaze o změnu společenského uspořádání (konec konců není divu, že jej společenská témata bytostně zajímala – habilitoval se ze sociologie i dějin filosofie, pro oba obory byl také jmenován profesorem). Stupeň diferencovanosti, rozrůzněnosti, udává určitý způsob existence (existenčních modů), vytvářející oblast zkoumání základních teoretických systémů.

Schematicky podává toto téma tabulka (Fischer, 1968, 105):

<i>Struktury</i>	<i>Způsoby existence</i>	<i>Teoretické systémy</i>
reaktivní	anorganický	fyzikálně-chemický
autoreaktivní	organický	biologický
reflektivně autoreaktivní	psychický	psychologický
autoreflektivně autoreaktivní	sociální	sociologický
regulativně autoreaktivní		
kreativní	kulturní	

Důvod, proč na tomto místě uvádím celý systém, je však koncentrován do posledního řádku, tedy do nejvyššího modu existenční rozrůzněnosti. „Posledním z rozlišených způsobů je modus kulturní, ustavovaný všemi vymoženostmi, jimiž kdy člověk rozmnožil danou přírodní pohotovost. Jeho určujícím znakem je kreativnost, protože tyto vymoženosti musily být vytvořeny, jednak přetvářejíce danou přírodní látku, jednak ji obohacující novými přínosy. Celé toto kulturní dění je neodlučitelné od společenského substrátu, na němž se odehrává a jímž je také spolupodmiňováno, aby zpětně spolupodmiňovalo i je, dokonce jako nejzávažnější činitel sociálního pohybu. Potud také, jako sociální jev, je předmětem

sociologie. Protože však se dalekosáhle autonomizuje (jak jsou toho výtvoři, nazývané „vědou“ a „uměním“, nejtýpnějšími příklady, vedle celé řady ostatních), vynucují si tyto výtvoři samostatná výkladová kritéria, nehledě k historickému jejich zpracování, které se rovnou měrou vztahuje na celou společensko-kulturní oblast“ (Fischer, 1968, 106–107). Chtěli-li bychom navazovat na Fischerovy úvahy, mohli bychom dokládat, jak i reflexe lidského pohybu je takovou „autonomizací“ sociálního pohybu a jak si vynucuje svébytný výkladový systém (kinantropologii). Ovšem strukturní porozumění v jejím rámci (např. v kategoriích tělesné kultury) už je konkrétní formou zpracování daného teoretického systému a propojuje tak jedinečným způsobem sociologický a psychologický systém, neboli kulturní a psychický způsob existence.

Co by stálo za opakované vytknutí pro další sledování myšlenkové linie? Snad alespoň základní hesla, klíčová slova, nosné kategorie – celek, řád, struktura, funkce, vztahy, kvalita. Jsou to totiž pojmy, které se i bez formulačního zvýrazňování mohou alespoň latentně objevit i na následujících stranách.

Tělesná kultura Bohuslava Hodaňe

Zatímco J. L. Fischer své hlavní obory (sociologii a filosofii) od studií dlouhodobě rozvíjel (a k dalším, např. psychologii či politologii se postupně propracovával), B. Hodaň proniká do spektra společenských věd prostřednictvím studia učitelství tělesné výchovy. To také vymezuje oblast odborného zájmu a specificky rozvíjených témat – od analýzy pohybových schopností a role učitele tělesné výchovy přes obecnější teoretické deskripce tělesné kultury k iniciaci a profilaci samostatných oborů rekreologie, sociokulturní a filosofické kinantropologie, s možností dalších konkrétních specializací, např. na fenomén sokolství. Tato oborová šíře vede také k prolínání diskursů v jednotlivých publikacích, které mohou získávat kulturologické, historické, politologické, sociologické a filosofické nárysy, avšak vždy s hlavním zaměřením kinantropologickým.

Rekapitulujme si určitou myšlenkovou linii, kterou lze vysledovat v autorových monografiích posledního desetiletí. To samozřejmě neznamená, že se tak excerpuje ideová rovina jediná, či alespoň hlavní. Nezakrývám, že se jedná o určitý způsob interpretace, o výběr citací, které nemohou podat v ucelené podobě ideový či alespoň tematický vývoj, ale který bezpochyby může v hutné zkratce nastínit základní úhel pohledu, kterým se olomoucký kinantropolog odlišuje od naprosté většiny kolegů oborové komunity. Bez ohledu na konkrétní text, dokonce bez ohledu na zvolený diskurs, vždy je totiž patrný onen strukturální, přesněji řečeno systémový pohled: pojmy jako je tělesná výchova, rekreace, sport či turistika vyjadřují (resp. označují) činnost i systém. A aby se používaly pojmy s jasnou významovou hranicí (odborný jazyk by měl dodržovat jednoznačnou

odbornou terminologií), může být východiskem označení pouze systému – a tím je pojem „tělesná kultura“. „Nevyjadřuje ani činnost, ani profesi. Tedy různé činnosti či profese je možno zahrnout teprve do systému, vymezeného tímto pojmem. Již z tohoto srovnání užívaných pojmů (viz výše zmíněná *tělesná výchova, rekreace, sport, turistika aj.* – pozn. I.J.) vyplývá, že jsou jimi vyjadřovány různé úrovně, neodpovídající vztahu nadřazenosti a podřazenosti“ (Hodaň, 2000, 8). Hierarchické uspořádání naopak umožňuje to, co většinově preferovaný termín sport problematizuje – sledování vztahů a funkcí jak v realitě, tak v pojmech. A to k rovinám strukturálně vyšším (kultura), tak nižším, systém vytvářejícím (tělocvičná aktivita, zařízení k její realizaci, personální zázemí, vzdělávací instituce, suma poznatků aj.), příp. odlišujícím její dílčí subsystémy (sport, tělesná výchova, rekreace). Dle opakovaného vyjádření autora tohoto systémového pohledu jsou sport, tělesná výchova a tělocvičná rekreace subsystémem pouze tělocvičných aktivit (tedy nikoliv tělesné kultury obecně), ale dovolil bych si v účtě nesouhlasit, abychom se nedostali do myšlenkové pasti logického sporu – vyjadřují-li tyto termíny jak činnost, tak systém (viz výše), pak není možné, aby byly prvky pouze subsystému činnostního (tedy tělesných cvičení, resp. tělocvičných aktivit). Důsledné a nerozporuplné řešení je, že jsou i svébytným systémem (subsystémem celé tělesné kultury, nikoliv pouze jedné její obsahové složky), který v sobě nese (pokud se přidržíme celkového nárysu takto koncipovaného rozvrhu) rovněž ostatní systémové prvky (personální či organizační zajištění atd.). Konec konců jsou tyto subsystémy samotným autorem z různých úhlů pohledu analyzovány (Hodaň, 2007, 33–46), avšak přesto s úvodním (pro mě problematickým) vymezením, že se jedná o subsystémy výlučně tělocvičné aktivity.

Tělesná kultura nemůže být pouze mechanickým spojením kultury a těla – přestože jsou tělo i kultura východisky pro porozumění tělesné kultuře, nejsou pouze „položeny vedle sebe“, ale propojením se proměňují. „Ztrácejí totiž svoji samostatnost a navzájem se výrazně ovlivňují. *Nejde potom již o „tělo vůbec“, ale o tělo nazírané z hlediska kultury, stejně tak jako nejde o „kulturu vůbec“, ale o kulturu nazíranou z hlediska těla*“ (Hodaň, 2006, 59). Jinými slovy – tutéž skutečnost lze vnímat jako celostný fenomén významového pole pojmů tělo – pohyb – kultura. Kdybychom parafrázovali dřívější Fischerovy ideje, mohli bychom dodat, že části vytvářející celek plodí novou kvalitu, která v částech samotných obsažena není, neboli skladba oněch tří prvků s jejich funkčními vazbami vytváří teprve celek daného kulturního subsystému se svými svébytnostmi. Tento celek je systémově uspořádán a můžeme sledovat jeho jednotlivé vazby a ty pojmově uchopovat. Tak můžeme sledovat členění sportovních institucí a organizací, jejich vazby a propojení s politickými či společenskými uspořádáními (sportovní svazy, kluby, jednoty, vazby na orgány státní správy i samosprávy, jako např. ministerstva

či krajská zastupitelstva, souvislosti se sférou podnikatelskou i neziskovou, kontakty mezinárodní apod.), můžeme si všimnout dalších sociálních systémů, které se systémem tělesné kultury souvisejí (politika, ekonomika, kultura, právo), můžeme vnitřně členit systém na dílčí subsystémy i jejich prvky a funkční vztahy) atd. (viz Hodaň, 2007). Ale můžeme jít také myšlenkově hlouběji (či do obecnější roviny uvažování) a využívat filosofické přístupy k odhalování adekvátnějšího porozumění takovým fenoménům, jakými je např. pohyb osobnosti a jeho kultivace, hra, etické souvislosti fair play a dopingu, ideový konglomerát olympismu apod. – a to vše s využitím diskursu sémantického pole tělesná/pohybová kultura (viz Hodaň, 2009; Jirásek, 2005).

Kromě systematického nahlížení na skutečnost a její deskripci (s odlišností preference skladebné struktury u jednoho a kulturního subsystému u druhého) můžeme snad pojmenovat ještě další společné rysy. O Fischerově odmítání pozitivismu a mechanismu již řeč byla. Obdobně kritický nesouhlas s těmito přístupy, podaný na pozadí oborů kinantropologických studií (a konkrétně s poukazem na převahu „exaktních oborů“ na úkor oborů humanitních a sociálních), zaznívá z těchto Hodaňových slov: „Převládající kvantitativní přístupy jsou trvajícím důsledkem nejen osvícenského racionalismu, ale i nepochopení filosofie člověka, důsledkem výkonového zaměření současné společnosti, které úzce souvisí s *filosofií společnosti konzumní* a v našem případě i důsledkem nepochopení *smyslu tělesných cvičení a tělesné kultury vůbec*. (...) Důsledkem tohoto zaměření obecně jsou jevy, které jsou vyjádřeny známými pojmy „krize rozumu“, „krize společnosti“, „krize kultury“, „krize morálky“ apod.“ (Hodaň, 2001, 9). Tak lze upozornit i na jednu, byť v pozadí stojící paralelu mezi oběma členy olomoucké *alma mater* – ústí-li Fischerovy úvahy filosofické do ideje přeměny společenského uspořádání (od mechanicky kvantitativního kapitalismu do kvalitativně pojaté skladebné společnosti), můžeme vnímat obdobné vyústění Hodaňových filosoficko-kinantropologických postřehů do tematiky tělesné kultury v kontextu občanské společnosti a fenoménu dobrovolnictví (viz Hodaň, 2009, 174–184), do kritiky jednorozměrně zaměřené konzumní a výkonové společnosti.

„Olomoucká škola“ – nový impuls v podobě systemických konstelací?

Zcela jistě by bylo zbytečné a velmi ukvapené vytvářet ze spíše náhodného srovnání dvou olomouckých osobností jakékoliv přemrštěné závěry. Jistě v tomto izolovaném případě nelze hovořit o „olomoucké škole“ v takové podobě, v jaké je tento termín obvykle chápán, tj. jako o uceleném myšlenkovém rozvíjení společných témat ve výzkumném týmu. Ale fakt, že systematický a strukturální pohled (pomineme-li slavnou pražskou lingvistickou školu R. Jakobsona a V. Mathesia, či estetiku J. Mukařovského) si získává právě na olomoucké Univerzitě

Palackého opakovaně nejenom metodologickou pozornost, a to i v odlišných oborech filosofie a kinantropologie, přece jenom svádí k určité touze po kohezi. Zejména v době, kdy je takový názorový pohled odhozen postmoderním pokazem na odlišnosti, neuspořádanosti, nesouhlasy či nemožnost jakéhokoliv celku a jednoty. Současná doba je charakterizována pragmatickým přizpůsobením se byrokraticky prosazované terminologii v evropských institucích. Touto formulací je míněn fakt, že v politických dokumentech není patrné rozlišování jemných sémantických nuancí – v našem případě je zahozena široká plejáda různorodých a z hlediska obsahu odlišnými významy nasycených termínů (přitom z historických souvislostí stále přežívajících, např. tělovýchova – viz název ministerstva; tělesná výchova – viz názvy studijních předmětů; ale také termíny odlišující jednotlivé segmenty pohybové kultury, např. pohybová rekreace), které však umožňují jemnější deskripce reality. Namísto ovlivňování politiky ze strany odborníků (kteří by měli k terminologii ve veřejném prostoru vznášet odborné námítky) však směřuje vliv, včetně využívané terminologie, od politiků – přesněji řečeno nevolených byrokratů – do odborné komunity, která se těmto vlivům snadno přizpůsobuje a podvoluje. To mj. vede k převzetí termínu sport jako jediného nosného prvku a výlučné podoby pojmenování různorodých pohybových aktivit snad všemi kinantropologickými pracovišti.

Při vědomí takových souvislostí pak vyvstává ochota a myšlenková poctivost hledající co nejadekvátnější pojmové uchopení kinantropologických jevů v systematickém uspořádání jako příležitost a svébytná charakteristika pracoviště. Proto lze za názvem fakulty i odborného periodika spatřovat nejenom jméno, ale také obsah (ve smyslu *nomen – omen*, tj. jméno – znamení, tj. v přeneseném smyslu příznačné pojmenování). Proto je sémantické pole člověk – pohyb – kultura právě v celkovostním uchopení specifickým rysem olomouckého pracoviště, které se nespokojuje s mezinárodním územ ztotožňujícím celou tuto strukturu pouze se sportem (zaměňujíc tak celek za část).

Na publikačních výstupech (alespoň některých) pracovníků fakulty (např. Hobza, 2007; Skoumal, 2011; Skoumal & Hobza, 2009) je patrné přihlášení se k tomuto diskursu, či alespoň jeho respektování. A pokud i do budoucna budou obory rekreologie, sociokulturní kinantropologie a filosofické kinantropologie ctít metodu strukturálního a systematického pojetí, budou se čím dál více proměňovat prvotně izolované a individualizované projekty v týmově akceptované a společně sdílené paradigma.

Bylo by však přesto výsostně troufalé, kdybychom chtěli z výše popsaných shodných koncepčních přístupů obou představitelů vysuzovat vyšší míru souladu, než je právě systémový přístup k realitě. Pravděpodobně by nebylo smysluplné hledat paralely tam, kde být nemohou – J. L. Fischer se nezajímal o explikaci

tělesné/pohybové kultury, B. Hodaň nemířil do ontologických hlubin filosofického myšlení. Přesto, nemají-li zůstat impulsy prvního rektora obnovené univerzity a prvního děkana nově ustavené fakulty pouze historickou reminiscencí, máme povinnost se ptát, jak může idea struktury a systému v různorodých diskurzech bádání pěstovaných na Univerzitě Palackého v Olomouci pokračovat. Zdá se, že jedním z impulsů, který propojuje jak filosofické souvislosti, tak vazby lidské tělesnosti, mohou být tzv. systemické konstelace.

Systemické konstelace (se zaměřením na témata rodiny je vžitý název rodinné konstelace) jsou nástrojem využívaným v psychoterapii (Černý & Hajduk, 2011), v osobnostním rozvoji, v partnerském poradenství (Hellinger, 2000) a koučinku, ale lze je rovněž využít v managementu (Bílý, 2007), při pedagogickém působení apod. Svěrázná kombinace kombinující fenomenologické porozumění (Husserl, Heidegger) a využívající určité prvky psychodramatu (Moreno), psychoanalýzy a transakční analýzy (Berne), stejně jako úctu k předkům praktikovanou u kmene Zulů, je spojena se jménem Bert Hellinger, (narozen 1925), z Německa pocházejícím zakladatelem tohoto svěbytného stylu praktického působení. V praxi rozšířený koncept je teoretiky různorodých oborů, do nichž potenciálně zasahuje (filosofie, teologie, religionistika, pedagogika, psychologie aj.), víceméně zamlčován. Důvodem takové ostrakizace může být evidentní rys systemických konstelací, totiž že nabourávají vědecké paradigma, vstupují do sémantického pole s vyšší mírou nejistoty, než alternativní objektivisticky či scientisticky zaměřené přístupy ke světu. Takovéto pozitivisticky či analyticky fundované epistemologie nabízejí cestou analýzy vykazatelných dat jednoznačnou interpretaci. Systemické konstelace však relativizují obdobné poznatky a upozorňují, že pouze logický jazyk a racionální přístup nepostačuje při uchopení všech aspektů lidského způsobu bytí. Předpokládají transracionální realitu našeho prožívání a tím popuzují vědecké představitele, kteří jiné než racionální aspekty kognitivních přístupů při poznávání bytí nepovažují za reálné a akceptovatelné. Otázka tedy zní – nemůže právě to být téma hodné následování filosofa a kinantropologa, usilujícího o kritické a bezpředsudečné vztahování se ke světu?

Systemický přístup odkazuje na vnímání systému, odkazuje na nezbytnost vnímat lidský život v holistickém rámci různorodých strukturních vztahů. Takovým systémem lidského jedince je např. pracovní prostředí (se složitou, většinou hierarchickou strukturou nadřízenosti a podřízenosti jednotlivců do systému zapojených), soudobé rodinné uspořádání, v němž žijeme, bezpochyby je to však také původní rodina: rodiče, děti (včetně nenarozených), závažné vztahy rodičů z minulosti, ale také rodiny rodičů, vzdálení předkové. Ale systémem je i celek našeho životního nastavení, včetně významu pohybové aktivity v něm. Bylo by nadbytečným „nošením sov do Athén“ zdůrazňovat právě na stránkách tohoto

časopisu, jak se soudobá společnost proměňuje nedostatkem pohybové aktivity, jak její nedostatek může být znakem absence hodnoty zdraví v životním stylu. A přesto – neustále roste množství odborných textů zdůrazňujících stále znovu a znovu důležitost pohybové aktivity. Skoro by se chtělo použít metaforu, že čím více se ve společnosti o pohybu bádá, tím méně se realizuje. Indikátorem množství vědeckých informací může být počet časopisů, které v dané oblasti eviduje databáze Web of Science, shromažďující informace z časopisů s nejvyšší mírou vlivu na produkci dalších vědeckých poznatků (citované v dalších časopisech) – Tab. 1 poukazuje na růst počtu časopisů v kategorii přírodních věd (Science Edition) jmenované databáze, v předmětové kategorii zaměřené na pohybovou aktivitu (Sport Sciences).

Tab. 1

Počet časopisů v sekci přírodních věd (kategorie Sport Sciences)

Rok	Počet časopisů v kategorii
2011	84
2010	80
2009	73
2008	71
2007	72
2006	73
2005	70
2004	71
2003	71
2002	69
2001	68
2000	61
1999	60
1998	58

S růstem odborných informací jsme však konfrontováni i v sekci společenských věd (Social Sciences Edition), v níž byla v roce 2007 nově založena oborová skupina zaměřená na volný čas a pohybové aktivity (Hospitality, Leisure, Sport & Tourism). I tato množina vědeckých informací (alespoň poměřovaná počtem časopisů do této skupiny zařazených) se neustále zvětšuje, jak dokládá Tab. 2.

Tab. 2

Počet časopisů v sekci společenských věd (kategorie Hospitality, Leisure, Sport & Tourism)

Rok	Počet časopisů v kategorii
2011	36
2010	33
2009	20
2008	16
2007	14

Třetí ilustrací může být i růst obdobně zaměřených časopisů v České republice. Mohli bychom se domnívat, že tak malé území a tak relativně početně omezená cílová skupina nebude vykazovat znaky tak razantního růstu: opak je pravdou, jak dokazuje Tab. 3.

Tab. 3

Počet kinantropologických časopisů v Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v České republice

Rok	Počet časopisů v kategorii
2011	8
2007	6
2000	5
1997	4

Dostáváme se tak do situace, v níž se předchozí generace nenacházely, a na níž tudíž nemohli adekvátně reagovat – selhal vědecký diskurs? Přestože se opakovaně objevují filosofické kritiky vědeckého přístupu k realitě života (příznačné jsou zejména fenomenologické postupy odlišující technické zprostředkování od bezpředsudečného přístupu k přirozenému světu), taková razantní proměna životního stylu směrem k sedavé společnosti nebyla předchozím generacím známa. Pokud bychom měli nějakým kreativním způsobem navázat na podněty J. L. Fischera a B. Hodaně, máme právo se ptát – neleží řešení této bezprecedentní situace v systémovém pohledu, tedy v proměně přístupu, v rozšíření možností, v odstupu od vědeckých informací k jiným kognitivním postupům, jimiž se lidský způsob bytí vyznačuje? Nemůže ležet řešení za hranicemi toho, co soudobá věda (v Kuhnově terminologii [1997] „normální věda“) považuje

za možné? Neleží řešení ve „vědecké revoluci“, která dokáže akceptovat i fenomény nedané objektivně, scientisticky a pozitivisticky uchopované, ale i jevy s vyšší mírou nejistoty? Nemůže spočívat hledání řešení snižující se míry pohybové aktivity u většinové společnosti např. v oblasti neuvědomovaných procesů mysli či dokonce v trans-racionálních a trans-personálních rovinách myšlení a aktivity? Nemůže být akcent na systém a strukturu, patrný v systemických konstelacích, možným rozseknutím tohoto zdánlivě gordického uzlu?

Konstelace umožňují vidět to, co se skrývá povrchnímu pohledu racionálních argumentů a logických výpovědí. Pracují s obrazem reality prostřednictvím uspořádání prvků zvoleného systému v prostoru a se symbolickým vyjádřením vztahové sítě daného systému ve významuplné struktuře. Ukazují to, co nechceme vidět – např. přístup k určitému prvku daného systému. Vazba tohoto potlačeného prvku pochopitelně ovlivňuje celý systém. Proto řešení nedostatku pohybové aktivity neleží pouze v technicky dokonalejších přístrojích pro zařízení fitness-center, ale v mysli jejích potenciálních uživatelů. Leží v celku lidského způsobu bytí jednotlivců a jeho strukturního zařazení do různorodých systémů, v nichž své životy realizují. Celek je větší než část a k tomu, co je větší, se nemožno vztahovat jinak, než vlastním postojem uznání a akceptace. Je to preference možného před skutečným, tedy preference aristotelovské potence před aktem. Je-li pro Aristotela pohyb přechodem z možnosti do skutečnosti, pak většinová soudobá společnost preferuje pouze skutečnost (uskutečnění, *actus*). Konstelace upozorňují na hodnotu a roli možnosti (*potentia*), jejíž hranice si vytyčujeme de facto sami. Co je nemožné např. ve vědě, to může být možné někde jinde či jindy. Rozšiřováním pole možnosti rozšiřují i prostor své vlastní svobody. Protože neexistuje vědecké vysvětlení pro tělesně projevované emoce zástupců při vizualizaci systémů v rámci stavění systemických konstelací, je tato metoda mnoha psychology či teoretiky odmítána jako svého druhu šarlatánství. V realitě však systemické konstelace působí, fungují, ovlivňují – to potvrzují prožitky účastníků i rychlé rozšíření metody po celém světě. Pokusy o racionální uchopení konstelačních principů se odkazují zejména na dva myšlenkové inspirační zdroje, totiž na Jungovy archetypy (Jung, 1998; Kerényi & Jung, 1995) a Sheldrakeovu tezi (1994, 2002) o morfických rezonancích a morfogenetických polích.

Má-li se inspirace jednotlivých myslitelů, našich akademických předchůdců, proměnit ve skutečně funkční „olomouckou školu“, má-li se systémové a strukturalistické myšlení opět významnit a převážit nad pragmatickým a pouze na výkon orientovaným výsekem deskripce reality, neobejde se to – zdá se mi – bez odvážného kroku k prosazování nového paradigmatu. Je možné, že součástí takové změny bude zařazení i dosud vědou odmítaných výseků reality, např. v podobě spirituálních aspektů lidského způsobu bytí. Spiritualita totiž není

religiozitou (nepředpokládá nezbytně ontologicky odlišnou oblast *sacrum*), ale týká se vertikality lidských životů (Jirásek, 2013). Její roli a významu při realizaci pohybové aktivity se už i u nás dostalo zasloužené pozornosti (Hurych, 2013). Pokud bude toto paradigma oslovovat na Fakultě tělesné kultury nejenom jednotlivce, ale výzkumné týmy, pokud bude vytyčovat (a zároveň ohraničovat) směr a obsah bádání, ale zejména metodicky naznačovat, že nestačí vědecky analyzovat pouze namátkově vybrané fenomény, ale naopak, snažit se porozumět jim v kontextu systémového a systematického poznání, pak se možnost vzniku svébytné olomoucké školy, navazující na ideje J. L. Fischera a B. Hodaň, bude moci proměnit i v realitu.

REFERENČNÍ SEZNAM

- Bílý, J. (2007). *Úžasná síla celku: organizační, podnikové a experimentální konstelace*. Praha: Pragma.
- Černý, V., & Hajduk, M. (2011). *Rodinné konstelace: psychoterapie a spiritualita*. Brno: Computer Press.
- Hellinger, B. (2000). *Skrytá symetrie lásky: co podporuje lásku v partnerských vztazích*. Praha: Pragma.
- Fischer, J. L. (1968). *Filosofické studie*. Praha: Výzkumný ústav odborného školství.
- Fischer, J. L. (2007). *Výbor z díla I*. Praha a Olomouc: Academia a Univerzita Palackého.
- Hobza, V. (2007). Tělesná kultura. In J. Rektořík et al. (Eds.), *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru* (pp. 153–168). Praha: Ekopress.
- Hodaň, B. (1975). *Kapitoly z teorie tělesné kultury*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (1985). *Teorie tělesné kultury I., II.* Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (1988). *Teorie tělesné kultury III.* Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (2000). *Tělesná kultura – sociokulturní fenomén: východiska a vztahy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (2001). Humanitní a společenskovední disciplíny v kinantropologických studiích. In B. Hodaň (Ed.), *Humanitní základy kinantropologických studií* (pp. 7–11). Olomouc: Hanex.
- Hodaň, B. (2006). *Sociokulturní kinantropologie I: úvod do problematiky*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Hodaň, B. (2007). *Sociokulturní kinantropologie II: systémové pojetí tělesné kultury*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (2009). *K problému filozofické kinantropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hohler, V. (1977). *Vzájemné vztahy mezi tělesnou a obecnou kulturou*. Praha: Univerzita Karlova.

- Hurych, E., Jirásek, I., Nesti, M., Parry, J., Robinson, S., Sekot, A., Reguli, Z., Bednář, M., Martinková, I., & Hanáček, M. (2013). *Spiritualita pohybových aktivit*. Brno: Masarykova univerzita.
- Choutka, M. et al. (Ed.). (1972). *Společenské aspekty tělesné kultury v socialismu*. Praha: Univerzita Karlova.
- Jirásek, I. (in press). Verticality as non-religious spirituality. *Implicit Religion*, 16(3).
- Jirásek, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Jung, C. G. (1998). *Mandaly: obrazy z nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Kerényi, K., & Jung, C. G. (1995). *Věda o mytologii*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Kuhn, T. S. (1997). *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikymen.
- Merhautová, J., & Joachimsthaler, F. (1979). *Vybrané kapitoly z teorie tělesné kultury*. Praha: Univerzita Karlova.
- Mlateček, L. (1975). *Vybrané kapitoly z teorie tělesné kultury pro studující lékařství*. Praha: Univerzita Karlova.
- Oates-Indruchová, L. (2002). Genderově bezpříznakový diskurs? Tělo v teorii tělesné kultury. *Filosofický časopis*, 50(6), 971–989.
- Sheldrake, R. (1994). *Tao přírody*. Bratislava: Gardenia Publishers.
- Sheldrake, R. (2002). *Teorie morfické rezonance*. Praha: Elfä.
- Skoumal, J. (2011). Physical culture and its regional development: Sense and purpose. In J. Kosiewicz & M. Piątkowska (Eds.), *Sport in the Context of Social and Cultural Changes* (pp. 43–57). Warsaw: Museum of Sports and Tourism in Warsaw.
- Skoumal, J., & Hobza, V. (2009). Koncept strategického rozvoje tělesné kultury měst v České republice. *Tělesná kultura*, 32(2), 20–32.
- Šprynar, Z. (1978). Úvod do teorie tělesné kultury: vybrané kapitoly. Praha: Univerzita Karlova.
- Šprynar, Z., Stráňai, K. et al. (1985). *Teorie tělesné kultury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Valenta, L. (1990). Filozofie řádu. In J. L. Fischer (Ed.), *Osobnost, dílo, myšlenky* (pp. 9–54). Olomouc: Univerzita Palackého.

prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D.
 Fakulta tělesné kultury
 Univerzita Palackého
 Tř. Míru 115
 771 11 Olomouc
 e-mail: ivo.jirasek@upol.cz

SYSTEM AND STRUCTURE AS A SIGN OF OLOMOUC'S PHILOSOPHY AND ITS CONNECTION TO KINANTHROPOLOGY

BACKGROUND: The notion of “physical (movement) culture” is utilized in the scientific literature only by a minority of authors. The term “sport” is preferred in European writings.

OBJECTIVE: The paper wants to compare some signs of thinking for a systemic look at physical/movement culture and certain parallels of the analysis of structural philosophy.

METHODS: Philosophical analysis, critical analysis.

RESULTS: The systematic and structural ordering is substantial for both ideal concepts, as well as qualitative differentness against a dominant quantitative viewpoint, the interest is its central standing in this intellectual schedule.

CONCLUSIONS: It is possible to perceive the consistent signs of kinanthropological topics and philosophical ideas researched at Palacký University as sign of a specific “Olomouc school”. It is possible to stake an orderliness and structure as its portative specificity into the future, for example in connection with systemic constellation phenomenon.

Key words: *system, structure, physical culture, Palacký University, J. L. Fischer, B. Hodaň, systemic constellation.*